

► **Samuel Sarphati uitgeroepen tot grootste Amsterdammer**

Barmhartig mens en bescheiden weldoener

Filantroop Samuel Sarphati (1813-1866) geldt nu als de grootste Amsterdammer aller tijden. De 'barmhartige arts' en bouwer van het Paleis voor Volksvlijt won de verkiezing van dagblad *Het Parool* met voorsprong.

Marcel Wiegman

Amsterdam

Volgens sommigen lag de uitslag van de verkiezing voor de grootste Amsterdammer ooit al bij voorbaat vast, maar de beroemdste nummer veertien, voetballer Johan Cruijff, werd het toch niet. De 19de-eeuwse weldoener Samuel Sarphati wél. Cruijff legde het ook af tegen de 17de-eeuwse filosoof Benedictus de Spinoza, die ons leerde wat vrijheid en tolerantie is. Hij werd tweede, Cruijff derde.

Nu Amsterdam zijn 750-jarig jubileum viert, wilde *Het Parool* weten: wie heeft in al die jaren het meest betekend voor de stad? 5115 mensen brachten hun stem uit.

Dadendrang

Samuel Sarphati is het dus geworden, met 858 stemmen, 17 procent van het totaal. Een lezer noemde hem 'de barmhartige arts'. Een Amsterdammer die zich om zijn mede-Amsterdammers bekommerde, zeker als ze het minder getroffen hadden dan hij. Sarphati maakte 'de stad mooier, beter en leuker'. Niet voor niets zijn er een park (met monument), een straat, een kade, een plaza en een verpleeghuis naar hem vernoemd. We kunnen, aldus de lezers, 'wel een nieuwe Sarphati gebruiken'.

Hij werd op 31 januari 1813 in Amsterdam geboren als zoon van een tabakshandelaar uit de Portugees-Joodse middenklasse, maar hij zou zich, aldus biograaf Henne van der Kooy, 'met ongekende dadendrang uit dat milieu omhoogwerken'. Zijn vader bepaalde dat hij apotheker moest worden, in die jaren een beroep met weinig aanzien. Zelf besloot hij dat hij liever medicijnen ging studeren in Leiden.

Na zijn studie meldde hij zich in 1839 bij het Portugees-Joodse armbestuur om armenarts te worden. De bevolking was er slecht aan toe. Rond 1850 stierf de helft van de kinderen vóór het vijfde levensjaar. Besmettelijke ziekten verspreidden zich snel.

Tegen de heersende bureaucratie van het armbestuur en de ziekenhuizen in trok Sarphati zijn eigen plan: desnoods draaide hij zelf op voor de kosten van behandelingen. Hij kon zich dat permitteren, nadat hij in 1843 was getrouwd met de rijke patriërsdochter Abigail Mendes de Leon.

Sarphati was een alleskunner met een groot hart voor rechtvaardigheid. Hij richtte de Nederlandsche Maat-

schappij ter Bevordering der Pharmacie op en wilde een armenbewaarschool beginnen voor kinderen van ouders 'die buitenshuis werk of nering doen'. In 1846 begon hij in Amsterdam een handels- en nijverheidsschool. Zelf doceerde hij er scheikunde.

Vuilophaaldienst

Intussen vervuilde de stad. Het stonk. De grachten waren open rioelen, het afval hoopte zich overal op. Sarphati organiseerde, op verzoek van het stadsbestuur, een moderne vuilophaaldienst. Als armenarts werd hij voortdurend geconfronteerd met de erbarmelijke huisvesting, de honger en de beroerde hygiëne waar een groot deel van de Amsterdamse bevolking onder gebukt ging.

Naast zijn andere werk zorgde hij daarom voor een abattoir en begon hij een broodfabriek, waardoor de broodprijs omlaag schoot. Mede door dit soort inspanningen begon in de tweede helft van de 19de eeuw de levensverwachting van de Amsterdamers te stijgen.

In 1852 richtte hij de Vereniging voor Volksvlijt op om de verbreiding van kennis en modern onderwijs te stimuleren. In 1864 ging het legendarische, uit glas en staal opgetrokken (en later tot droefenis van velen bij een grote brand verloren gegane) Paleis voor Volksvlijt aan het

► **Samuel Sarphati, een man met een groot hart voor rechtvaardigheid.**

ILLUSTRATIE STADSARCHIEF

Frederiksplein open. Voor de omgeving ontwierp hij een uitbreidingsplan, met het Amstelhotel en naast woningen voor de rijken ook een wijk met woningen voor de arbeiders. Op 23 juni 1866 overleed Sarphati, kinderloos, 53 jaar oud.

Volgens migratiehistoricus Nadia Bouras is de keuze niet zo gek. „Amsterdammers zijn de laatste jaren ook anders naar hun stad gaan kijken. Die is niet meer toegankelijk voor iedereen. Dat was in de 19de eeuw ook zo. Voor armen was er nauwelijks een bestaan op te bouwen. Mensen denken: voor wie is de stad eigenlijk? Misschien hebben we wel weer een filantroop nodig.”

Idealist

We leven in een tijd van grote omwentelingen, zegt Imara Limon, hoofdconservator van het Amsterdam Museum. „Dan neigen mensen er toch naar te kiezen voor een idealist en niet voor een idool als Cruijff. Het gaat ze meer om de inhoud dan om de heldenstatus.”

Cohen: „We leven in de tijd van Trump en Musk, een tijd waarin de superrijken het voor het zeggen hebben. Sarphati vertegenwoordigt het tegengestelde: een man die goede dingen deed voor de mensen, zonder zichzelf op de borst te kloppen. Iemand met hart voor de stad en de mensen die het zwaar hebben.”

► **Als arts betaalde hij vaak de medische kosten voor de arme patiënten**

